روزنامه فرهنگی - اجتماعی صبح ایران
صاحب‌امتیاز: سازمان صداوسیمای جمهوری اسلامی ایران
مدیر مسئول: یوسف قوچانی غروی

جام جم

دوشنبه ۱۵ بهمن ۱۴۰۳ | ۴ شعبان ۱۴۴۶
۲۰ صفحه | سال بیست‌وپنجم - شماره ۶۹۷۳
Monday | February 3 | 2025

تهران، بلوار میرداماد، جنب مسجد الغدیر، شماره ۱۲۹ تلفن: ۲۳۰۰۴۰۰۰-۰۲۱
دورنگار تحریریه: ۲۳۰۰۴۴۳۳ سازمان توزیع: ۶۱۹۳۳۰۰۰ کدپستی: ۱۹۱۱۶۱۸۴۱۳
امور مشترکین: ۶۱۹۳۳۱۱۴ سازمان آگهی‌ها: ۴۹۱۰۵۰۰۰ شماره پیامک: ۳۰۰۰۱۱۲۴۰

تلفن گویا: ۲۳۰۰۴۴۴۴
چاپ: چاپخانه روزنامه جام جم
شاپا: ISSN1735-3637

پایگاه اطلاع‌رسانی روزنامه: www.jamejamdaily.ir
پست الکترونیکی: info@jamejamdaily.ir

هما شهرام‌بخت
نویسنده و پژوهشگر

راز جاودانگی

پرداختن به حضرت عباس(ع) یکی از موضوعات پرتکرار در آثار هنری است

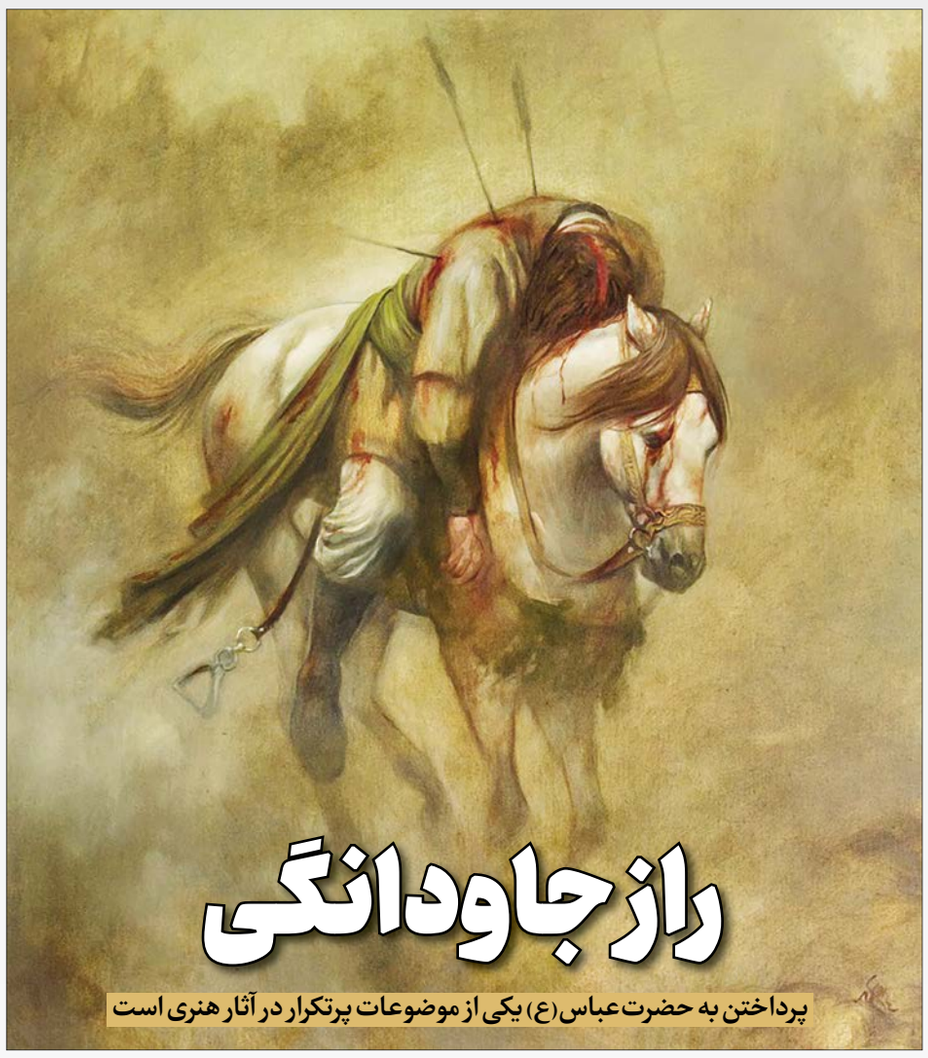

نقاشی قهوه‌خانه‌ای، هنری مردمی است که با رنگ‌های تند، غلیظ و خطوط ساده و روان خود، صحنه‌هایی از داستان‌های شاهنامه، داستان‌های مذهبی، نبردهای پهلوانان، زندگی روزمره مردم، و تصاویری از امامان و قدیسین را به تصویر می‌کشید. این نقاشی‌ها که در قهوه‌خانه‌ها و اماکن عمومی خلق می‌شد، به نوعی روایتگر فرهنگ عامه و باورهای مردم بوده که برپایه تعزیه و نقالی پا گرفته بود. واقعه دردناک کربلا و فداکاری‌های حضرت ابوالفضل‌العباس (ع) یکی از موضوعاتی بود که در روح و جان ایرانیان رسوخ کرده و وارد نقاشی‌های قهوه‌خانه‌ای و شمایل‌نگاری شده بود. نقاشی از افراد در ایران در دوره تیموریان و صفویان آغاز گردید و راه خود را با نقاشی قهوه‌خانه‌ای و شمایل‌نگاری ادامه داد. شمایل‌نگاری در ایران، تفاوت فاحشی با مابه‌ازای غربی خود دارد.

این نقاشی‌ها در ایران به‌جای بهره‌مند شدن از فضایی غبارگرفته و حزن‌آلود که در شمایل‌نگاری مذهبی غربی استفاده می‌شود، واضح بوده، نور را به شکلی فراگیر در کل نقاشی منعکس می‌کند و عاری از فضای سه‌بعدی است. در آغاز شمایل‌نگاری با کشیدن پرده‌ای سفید به روی صورت اشخاص آغاز گردید و بعدها صورت‌ها دارای هویت شدند و اسامی آنها نیز در کنارشان درج شد. در دوره قاجار به‌واسطه بسط قهوه‌خانه‌ها، نقاشی‌های مذهبی قهوه‌خانه‌ای نیز رونق زیادی گرفت.

این رونق هم باعث اعتلای آثار هنری شد و هم موجبات انحطاط آن را فراهم آورد. زیرا هنر را از فرهیختگی عاری و آن را به سلیقه مردم کوچه و بازار نزدیک می‌کرد. در عین حال باید اذعان کرد که هنرمندان، مخاطبان نقالان و تعزیه‌خوانان کوچه و بازار، حسینیه‌ها و تکایا بودند و به سخنان نقالان گوش می‌دادند و شنیده‌های‌شان را مصور می‌کردند.

در کنار آن کتبی همچون مقاتل نیز مرجع نقاشی‌ها و تعزیه‌ها محسوب می‌شد. نقاشی‌های قهوه‌خانه‌ای حافظ ارزش‌های مذهبی و هنری ایران به شمار می‌رفت و شیوه‌ای از نقاشی ایرانی با تکنیک و رنگ روغن به روی پارچه و دیوار بود.

از آنجایی که این هنر راوی قصه‌های مذهبی بود، نقاشان آن خود را ملزم به رعایت اصول آکادمیک نقاشی نمی‌دانستند. پرداختن به حضرت عباس (ع) و به تصویر کشیدن فرازهایی از زندگی آن حضرت یکی از موضوعاتی بود که در نقاشی‌های قهوه‌خانه‌ای بسیار تصویر شده است.

تصویرپردازان معمولا تصویر آن حضرت را درشت مصور می‌کردند و آن را در مرکز صحنه قرار می‌دادند. هنرمندان نقاش هنر را در خدمت پیام نقاشی در نظر می‌گرفتند و آن را به بیننده منتقل می‌کردند. مکان و اجزای تشکیل‌دهنده این‌گونه نقاشی‌ها مانند حیوان یا اشخاص دیگر نیز به گونه‌ای تصویر می‌شدند که در خدمت شخص حضرت باشند.

این نقاشی‌ها یا حضرت را در جدال با ستمکاران و کافران به تصویر می‌کشید یا در حال سقایی و آب آوردن. یک نقاشی اثر قوللر آغاسی چنین تصویر شده که حضرت سوار بر اسبی است و دو دست‌شان در حالتی نگاه داشته شده که آب در آنهاست. ارتباط حضرت با آب نکته‌ای نغز و درخور توجه است. می‌توان گفت اکثر داستان‌هایی که درباره حضرت گفته می‌شود، نیز با بن‌مایه آب در ارتباط است. درباره آن حضرت گفته‌شده که او عطشی شدید داشت و از یاران و همراهان بسیار تشنه‌تر بود. از طرفی او کسی بود که امید را در دل خیمه‌ها زنده می‌کرد. از نقطه‌نظر عرفانی درباره تشنگی حضرت و آب رساندن به یاران چنین بیان می‌شود که عطش حضرت به حقیقت تعبیر می‌شود و «عطش کنایه از غلبه ولع برای رسیدن به آرزو و لقای محبوب است» و یکی از مقامات عرفانی محسوب می‌شود. مرحوم الهی قمشه‌ای دراین‌باره سروده است: تشنه لب آن ساقی آب حیات/راند فرس جانب شط فرات.

بزرگان عرفان و معرفت این آب را به مثابه آب حیات در نظر گرفته‌اند که قادر است جان هر تشنه‌لب واقعی را نجات دهد. آب حیات در اساطیر و باورهای ملل مختلف، نمادی از جاودانگی، زندگی و معرفت الهی است. از گیلگمش سومری و بابلی تا اسکندر مقدونی و آشیل یونانی همه و همه در جست‌وجوی آب حیات راه‌های دور و درازی پیموده‌اند. حتی در متون پهلوی نیز ردپای چشمه جوان‌کننده آب حیات دیده می‌شود. در فرهنگ اسلامی نیز، آب حیات جایگاه ویژه‌ای دارد و از آن به عنوان چشمه‌ای یاد می‌شود که نوشیدن از آن، عمر جاودانه را به ارمغان می‌آورد.

در منابع اسلامی، داستان‌های گوناگونی همچون حکایات خضر و الیاس درباره آب حیات نقل شده است. این در حالی است که بنابر باور عرفانی‌ای که در بالا ذکر آن رفت، حضرت ابوالفضل‌العباس(ع) از آب حیات نوشیده و جاودان است. این جاودانی دور از جسم و بدن و تعلقات جسمانی است و با روح آن حضرت مرتبط است که در خلد برین مأوا دارد.

اوقات شرعی

اذان ظهر: ۱۲:۱۸	نیمه شب شرعی: ۲۳:۳۵
غروب آفتاب: ۱۷:۳۴	اذان صبح فردا: ۰۵:۳۶
اذان مغرب: ۱۷:۵۳	طلوع خورشید فردا: ۰۷:۰۲

امروز در تاریخ

- زادروز علی نصیریان، بازیگر/ ۱۳۱۳
- زادروز علیرضا قربانی، خواننده/ ۱۳۵۱

حکمت

امام باقر(ع): عزت طمع نداشتن را با بلندی همت بدست آر/ میزان‌الحکمه

واحه

گفتی که وفا نیاید از من
سوگند مخور که استوار است/ امیرخسرو دهلوی

شمیم رحمت

- پیامبر اکرم(صلی‌ا...علیه‌وآله):

هرگاه کار بدی کردی، کار خوبی انجام بده، که آن، بدی را پاک می‌کند./ الامالی (للطوسی)

مشق عشق

- از وصیت‌نامه شهید حسین مسافر:

«به نام او که رفتنم از اوست، یادم از اوست و عشق و معبودم اوست. ای جوانان در غفلت نمیرید که این‌گونه مردن ننگ است. ای جوانان دعا و استغفار را فراموش نکنید که همانا تسکین درد است و در راه خدا قدم بردارید.»

نکته روز

خورشید ترک خورد

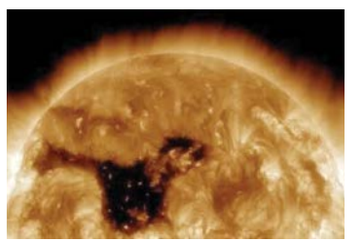

در اتفاقی عجیب، خورشید دچار ترک‌خوردگی شد و یک حفره ۸۰۰ هزار کیلومتری در دل این ستاره منظومه شمسی به وجود آمد. در اعماق سوزان خورشید، پدیده‌ای شگفت‌انگیز رخ داده است: یک حفره تاجی عظیم با دهانه‌ای حیرت‌آور به عرض تقریبی ۸۰۰ هزار کیلومتر، در تاج خورشید نمایان شده و بادهای خورشیدی پرشتاب را به‌سوی سیاره زیبای ما، زمین، گسیل می‌کند. حفره‌های تاجی، نواحی هستند که در آن خطوط میدان مغناطیسی خورشید گشوده می‌شوند و بادهای خورشیدی را آزادانه به فضا می‌فرستند. این نواحی در تصاویر فرابنفش به‌شکل لکه‌های تیره‌وتار دیده می‌شوند، چراکه گازهای داغ و درخشانی که معمولا در میدان‌های مغناطیسی به دام می‌افتند، دیگر محدود نیستند و به‌جای آن به فضای بیکران می‌گریزند. شفق‌های قطبی، زمانی رخ می‌دهند که بادهای خورشیدی با میدان مغناطیسی زمین برخورد می‌کنند. ذرات باردار پرانرژی که از خورشید ساطع می‌شوند، با گازهای موجود در جو بالایی زمین، مانند اکسیژن و نیتروژن، برخورد کرده و به آنها انرژی می‌بخشند. این انرژی به‌شکل نورهای رنگارنگ آزاد می‌شود و رقص نورهای زیبایی را در آسمان شب خلق می‌کند. هرچه باد خورشیدی قوی‌تر باشد، این نمایش نورانی باشکوه‌تر و گسترده‌تر خواهد بود. براساس پیش‌بینی‌ها، احتمال وقوع شفق قطبی وجود دارد. با این حال، باید به خاطر داشته باشیم که هواشناسی فضایی، درست مانند هواشناسی زمینی، پدیده‌ای پیچیده و غیرقابل پیش‌بینی است. هشدارهای مربوط به طوفان‌های ژئومغناطیسی در این سطح، اگرچه چندان غیرمعمول نیستند اما لزوما به وقوع پدیده شفق قطبی منجر نمی‌شوند و گاهی اوقات ممکن است هیچ اتفاقی نیفتد.

پیشخوان

«کار»، کسب‌وکار من است!

درباره «فلسفه کار»
آیا کار ذاتا ارزشمند است؟

نویسنده: ریموند گویس
مترجم: کیوان سررشته
نشر: بیدگل
سال انتشار: ۱۴۰۳

کتاب به بررسی فلسفی «کار» در جوامع معاصر می‌پردازد. گویس، استاد بازنشسته دانشکده فلسفه در دانشگاه کمبریج، به وجوه مختلف کار از طریق روش‌های مختلف تحلیل مفهومی، بازتاب تاریخی و بیان زندگی‌نامه‌ای پرداخته است. موضوع اصلی کتاب، نقد اخلاق کار است. گویس این مفهوم را که کارکردن ذاتا فضیلت است، نقد کرده و راه‌هایی را بررسی می‌کند که در آنها از اخلاق کاری برای توجیه نابرابری‌های اجتماعی و استثمار اقتصادی استفاده شده است. در همین راستا کتاب با مباحثی تاریخی درباره این موضوع آغاز می‌شود. نویسنده از انقلاب صنعتی آغاز کرده و توضیح می‌دهد که چگونه تولیدات صنعتی درک ما از مفهوم کار و انتظارات اجتماعی را شکل داده است، در حالی که تا پیش از این، انسان‌ها به‌گونه‌ای دیگر به کار می‌اندیشیدند. یکی از موضوعات محوری کتاب، نفوذ قدرتمندی است که اخلاق کاری بر جوامع مدرن دارد. گویس انگیزه‌ها و البته اجبارهایی را که افراد را به سمت کار سوق می‌دهد و همچنین ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی که زیربنای اخلاق کاری هستند را بررسی می‌کند. او همچنین به نارضایتی عمومی از کارکردن می‌پردازد، که به عقیده او به قدمت خود مفهوم کار است و از دوران انقلاب صنعتی نیز وجود داشته است.

درجهت عکس

عکس: حامد موسوی/ ایسنا

وضع وخیم هورالعظیم

بخش ایرانی هورالعظیم با وجود همه ارزش‌های اکولوژیک هنوز در فهرست رامسرسایت (Ramsar Site) ثبت نشده و دلیل آن هم مشخص است، چراکه سال به سال وضعیت این تالاب در جنوب ایران رو به وخامت می‌رود. روند خشکی این تالاب به اندازه‌ای وخیم است که هر سال از تعداد پرندگان این تالاب کاسته می‌شود.

حادثه

سریال حوادث آمریکایی

- سریال تیره‌روزی‌های آمریکا ادامه دارد. تازه‌ترین موردش، آتش‌گرفتن پالایشگاه مارتینز بود که همین سال گذشته افتتاح شده بود.

کیوآرکد را اسکن کنید

جهان

آمریکا هو شد

- در جریان یک مسابقه هاکی روی یخ، گروهی از هواداران کانادایی هنگام اجرای سرود ملی آمریکا اقدام به هوکردن کردند.

کیوآرکد را اسکن کنید

محیط‌زیست

پناه در پهنه‌های آبی

- پهنه‌های آبی گیلان، با وجود تهدیدهایی چون آلودگی زیستگاه، شکار و تخریب تالاب‌ها، همچنان پناهگاه امنی برای پرندگان است.

کیوآرکد را اسکن کنید

حیات‌وحش

اخراج با بیل!

- یک افسر پلیس با به‌دست گرفتن یک بیل به کمک صاحبخانه‌ای آمد که یک تمساح در حیات خلوت خانه‌اش جا خوش کرده بود.

کیوآرکد را اسکن کنید

دوردنیا

وقتی گوش‌ها راه می‌روند

محققان دریافتند که عضلات برای جهت‌دهی گوش‌ها به‌سمت منبع صدا حرکت می‌کنند

حرکت گوش در بسیاری از حیوانات بسیار اهمیت دارد و به‌طور ویژه به آنها کمک می‌کند تا توجه خود را روی صداهای خاصی متمرکز کنند و بفهمند که صدا از کدام سمت می‌آید.

به‌گزارش ایسنا و به‌نقل از گاردین درحالی که گوش انسان به‌مراتب بی‌حرکت‌تر است، ردپایی از سیستم گوش متحرک اجداد ما در آن باقی‌مانده که «فسیل نورون» نامیده می‌شود. آندریاس شروئر (Andreas Schröer) نویسنده ارشد این تحقیق از دانشگاه زارلند آلمان می‌گوید: اعتقاد بر این است که اجداد ما حدود ۲۵ میلیون سال پیش توانایی حرکت‌دادن گوش خود را از دست دادند.

با این حال، ما توانسته‌ایم نشان دهیم که مدارهای عصبی گوش هنوز در حالات خاصی عمل می‌کنند و این یعنی مغز ما برخی از ساختارها را برای حرکت‌دادن گوش‌ها حفظ کرده است حتی اگر ظاهرا چنین ساختارهایی دیگر مفید نباشند. این گروه پیش از این دریافته بود که حرکت این عضلات در انسان به جهت صداهایی که به آن توجه می‌کنند، مربوط می‌شود. اکنون آنها دریافته‌اند که برخی از این ماهیچه‌ها زمانی فعال می‌شوند که انسان با توجه بسیار بالا به یک صدا گوش می‌دهد.

این گروه گزارش دادند که از ۲۰ فرد بزرگسال بدون مشکل شنوایی خواستند به یک کتاب صوتی پخش‌شده از طریق بلندگو همزمان با پخش پادکست از همان مکان گوش دهند. آنها سه سناریوی مختلف ایجاد کردند. در ساده‌ترین سناریو، پادکست با صدایی کمتر از کتاب صوتی پخش می‌شد و تفاوت زیادی در زیر و بم بین صداها وجود داشت. در «سخت‌ترین» سناریو، دو پادکست پخش می‌شد که در مجموع بلندتر از کتاب صوتی بودند و یکی از پادکست‌ها با صدایی مشابه با کتاب صوتی صحبت می‌کرد. محققان علاقه‌مند بودند که دریابند که آیا سیستم گوش و حرکت در انسان به شنوایی با تلاش بالا، حساس است یا خیر.

شروئر می‌گوید: سعی کنید بفهمید یک فرد در یک رستوران تقریبا خالی چه می‌گوید و سعی کنید صحبت‌کردن همان فرد را در یک رستوران بسیار شلوغ درک کنید. هر شرکت‌کننده سه سناریوی مختلف را دو بار تجربه کرد. سپس این کار با گوینده در موقعیت دیگری در اتاق تکرار شد. هر شرکت‌کننده مجموعه‌ای از الکترودها را پوشیده بود که به محققان اجازه می‌داد فعالیت الکتریکی تولیدشده توسط عضلات درگیر در تکان‌دادن گوش‌ها را ثبت کنند. پس از هر آزمایش، از شرکت‌کنندگان خواسته شد تا میزان تلاش خود را برای گوش‌دادن به کتاب صوتی ارزیابی کنند.

نتایج نشان داد که تلاش‌های شنیداری درک‌شده شرکت‌کنندگان و تعداد دفعات از دست‌دادن تمرکز در گوش‌کردن به کتاب صوتی، با تغییر سناریو از ساده‌ترین به سخت‌ترین افزایش یافت.

این گروه دریافتند که فعالیت در عضلات گوش فوقانی که گوش را به سمت بالا و بیرون حرکت می‌دهد، در سخت‌ترین شرایط گوش‌دادن، نسبت به شرایط آسان و متوسط بیشتر است. آنها همچنین دریافتند که عضلات گوش خلفی که گوش را به سمت عقب می‌کشند، زمانی که صداها از پشت‌سر شرکت‌کننده می‌آید، فعال‌تر از زمانی است که صداها از جلو می‌آیند.
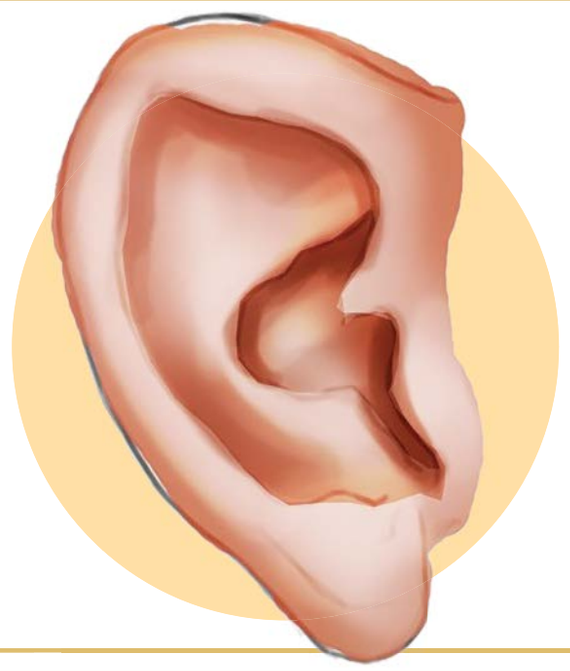
شروئر می‌گوید: تقریبا هیچ‌کس توانایی حرکت‌دادن داوطلبانه گوش‌های خود را نداشت و بنابراین نتایج ما به توانایی فرد در انجام این کار مربوط نمی‌شود.